DSE DEMOGRAPHY AND SOCIAL ECONOMY

Cite: Maidanik, I. (2026). (Ne)cholovicha sprava?! Mihratsii cholovikiv z Ukrainy za kordon pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennia [(Not) a Man's Business?! Ukrainian Men's Migration Abroad During the Full-Scale Invasion]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (65), 73—89. https://doi.org/10.15407/dse2026.03.073

https://doi.org/10.15407/dse2026.03.073
УДК 314.74:325.25-055.1(477)
JEL Classification: F22, J11, J15, J61

ІРИНА МАЙДАНІК, канд. соц. наук, старш. наук. співроб., провідний наук. співроб.
Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи НАН України
01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60
E-mail: iryna199@proton.me
ORCID: 0000-0003-0422-1364
Scopus ID: 57351561100

(НЕ)ЧОЛОВІЧА СПРАВА?! МІГРАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ З УКРАЇНИ ЗА КОРДОН ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Міграція українців за кордон під час повномасштабної війни відбувається в умовах обмеження перетину державного кордону для чоловіків призовного віку. Це суттєво впливає на структуру вимушеної міграції з України впродовж років війни, проте не визначає її повністю. Метою статті є комплексний аналіз вимушеної міграції українських чоловіків за кордон, визначення її місця у загальній структурі вимушеної міграції населення України. Наукова новизна статті полягає у формуванні цілісного емпіричного профілю українських чоловіків-вимушених мігрантів, визначенні комплексу їх соціально-демографічних, економічних та поведінкових характеристик, а також у виявленні тенденцій їх еволюції впродовж повномасштабної війни. У дослідженні використано комплекс наукових методів: метод вибіркових обстежень, аналізу та синтезу, узагальнення, групування, порівняння. Дослідження ґрунтується на емпіричних даних, отриманих у ході чотирьох хвиль опитування вимушених мігрантів з України за кордоном (окрім РФ та Білорусі), проведених на замовлення Центру економічної стратегії у 2022, 2023, 2024 та 2025—2026 рр. Кожна хвиля опитування охопила по 1000 респондентів.

Встановлено, що впродовж років повномасштабної війни статевий склад вимушених мігрантів за кордоном зазнав помітних змін. У першій хвилі опитування (2022 р.) питома вага чоловіків серед українців за кордоном становила 16,2 %, а на початок

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)
© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

2026 р. вона зросла до 41,7 %. Зафіксовано асиметрії структурного складу вимушених мігрантів різних статей, зокрема за віком і кількістю дітей: серед чоловіків відносно більше осіб молодших і старших вікових груп, які на момент виїзду за кордон відповідно ще не підлягали або вже не підлягали мобілізаційним обмеженням; також спостерігається підвищена частка багатодітних батьків. Чоловіки-вимушені мігранти характеризуються вищим рівнем соціально-економічної інтеграції в країнах перебування порівняно з жінками. Вони частіше мають сформовані соціальні зв'язки, проживають разом із членами сім'ї, а також займають більш сприятливе становище на ринку праці: частіше здійснюють підприємницьку діяльність, працюють за здобутою спеціальністю або на посадах, що відповідають чи перевищують їхній попередній кваліфікаційний рівень.

Виявлено зміни у намірах щодо повернення на батьківщину залежно від статі вимушених мігрантів: на початковому етапі повномасштабної війни статистично значущих гендерних відмінностей у намірах повернення не спостерігалося, проте з часом вони стали виразними. Остання хвиля дослідження засвідчила, що чоловіки істотно частіше, ніж жінки, пов'язують своє майбутнє з проживанням за межами України. Отримані результати свідчать про необхідність урахування гендерних особливостей у процесі формування державної міграційної політики, насамперед політики повернення та реінтеграції вимушених мігрантів. Вони також можуть бути використані для прогнозування міграційної поведінки українських вимушених мігрантів і оцінювання потенціалу їхнього повернення після завершення війни.

Ключові слова: *міграція, міжнародна міграція, вимушена міграція, чоловіки, Україна.*

Постановка проблеми та актуальність. Роки незалежності характеризувались для України ліберальними правилами виїзду за кордон для громадян. Упродовж тривалого часу міжнародна мобільність обмежувалася переважно візами країн призначення. Введення безвізового режиму з ЄС символізувало для українців максимальний ступінь свободи у закордонних поїздках. Порівняння політик пострадянських країн стосовно регулювання виїзду громадян за кордон засвідчили, що Україна разом із Молдовою, Вірменією та Грузією демонструвала найбільший ступінь відкритості до виїзду для населення [1].

Повномасштабна війна призвела до багатьох змін в українському суспільстві, одна з яких — запровадження обмежень для перетину державного кордону, що суттєво відрізняються залежно від статі громадян. Для жіночого населення обмеження на виїзд стосуються лише невеликої кількості державних службовиць [2], натомість ситуація щодо чоловіків протилежна: заборона на виїзд за межі країни стосується усіх чоловіків призовного віку із запровадженням низки виключень за різними ознаками. Адміністративний фільтр на кордоні є одним з основних механізмів, які визначають особливості вимушеної міграції впродовж повномасштабного вторгнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки спільнота вимушених мігрантів з України за кордоном формувалася в умовах законодавчих обмежень на виїзд для більшості чоловіків призовного віку, в її структурі переважають жінки. Відповідно саме жіноча вимушена міграція стала основним об'єктом наукових досліджень, а особливості вимушеної міграції

чоловіків залишаються недостатньо вивченими. Можна навести багато прикладів, коли аналітичні розвідки, присвячені українцям за кордоном, фокусувалися виключно на жіночій статі. Це поширене явище як серед зарубіжних публікацій [3—5] тощо, так і серед українських [7—8] та ін. Стосовно жіноцтва існують також поодинокі ініціативи щодо вивчення причин їхньої іммобільності в умовах повномасштабної війни [9]. Позаяк науковий ентузіазм стосовно дослідження чоловіків у добу масштабної вимушеної міграції не такий помітний: наявні лише поодинокі публікації [6]. Емпіричні дані, зібрані на початку повномасштабного вторгнення, засвідчують селективність міграційних потоків чоловіків, спрямованих за кордон, за ознаками освіти, фінансового стану, володіння англійською мовою та станом здоров'я. Вища освітня, фінансова та мовна спроможність чоловіків, а також кращий стан здоров'я за самооцінкою респондентів були пов'язані з більшою ймовірністю їхнього виїзду за кордон [6].

Звіти багатьох масштабних досліджень аналізують загальну сукупність українських вимушених мігрантів за кордоном, що дає змогу сформувати комплексне уявлення про міграційні процеси останніх років. Водночас у таких дослідженнях часто бракує деталізації міграційного досвіду окремих соціально-демографічних груп, виокремлених на основі статі. Виїзд чоловіків за кордон в умовах повномасштабного вторгнення відбувається в іншому правовому полі та морально-рольовому вимірі, ніж жіноча вимушена міграція, що зумовлює необхідність окремого наукового осмислення цього явища. Виключення чоловіків із фокусу досліджень воєнної вимушеної міграції не може сформувати цілісного розуміння сучасних міграційних процесів та трансформацій українського суспільства в умовах війни. Натомість розробка виваженої та ефективної міграційної політики потребує комплексної емпіричної бази знань, що враховує досвід, мотивації та стратегії всіх основних груп вимушених мігрантів.

Метою статті є комплексний аналіз вимушеної міграції українських чоловіків за кордон, визначення її місця у загальній структурі вимушеної міграції населення України та формування емпіричного підґрунтя для вироблення державної міграційної політики, чутливої до гендерних особливостей мігрантів.

Наукова новизна статті полягає у формуванні цілісного емпіричного профілю українських чоловіків-вимушених мігрантів, визначенні комплексу їх соціально-демографічних, економічних та поведінкових характеристик, а також у виявленні тенденцій їх еволюції впродовж повномасштабної війни.

Методологія і дані. Джерелом емпіричних даних у цьому дослідженні є результати опитування українських біженців, проведеного дослідницькою агенцією *Info Sapiens* на замовлення Центру економічної стратегії (ЦЕС). У межах проєкту було реалізовано п'ять хвиль опитування: 1) у листопаді—грудні 2022 р. [10], 2) квітні—травні 2023 р. [11], 3) грудні 2023 — січні 2024 рр.

[12], 4) листопаді—грудні 2024 р. [13] та 5) грудні 2025 — січні 2026 рр. [14]. У статті використовуються дані першої, третьої, четвертої та п'ятої хвиль опитування, у межах яких було опитано по 1000 українців, котрі на момент проведення дослідження проживали за кордоном. Дані другої хвилі не були включені до аналізу через менший обсяг вибірки — кількість респондентів була приблизно утричі меншою, що не забезпечувало достатньої представленості респондентів чоловічої статі. Осіб, які перебували на території РФ чи Білорусі, до вибірки не залучали.

Методологія рекрутингу респондентів змінювалася залежно від хвилі дослідження. У 2022—2024 рр. залучення учасників здійснювалося виключно шляхом SMS-розсилки з посиланням на онлайн-анкету. У п'ятій хвилі дослідження методологію було оновлено: окрім SMS-розсилки, використано онлайн-панель дослідницької агенції *Info Sapiens.* У результаті 62 % респондентів були залучені через SMS-розсилку, а 38 % — через онлайн-рекрутинг. Номери телефонів для розсилки відбиралися випадковим чином серед абонентів мобільних операторів «Київстар» та «Vodafone», які на момент проведення опитування перебували за кордоном (за винятком РФ та Білорусі). Для забезпечення репрезентативності результатів використовували географічні квоти відповідно до розподілу українських біженців у країнах перебування [14].

Емпіричні результати, покладені в основу статті, узгоджуються за основними характеристиками з даними досліджень вимушеної міграції українців, проведених раніше. Водночас використаний у статті масив даних, сформований за результатами кількох хвиль опитування, дає змогу не лише комплексно охарактеризувати чоловічу складову вимушеної міграції, а й простежити зміни її основних характеристик у динаміці, що дотепер не отримало системної наукової оцінки. Саме тому основний аналітичний акцент зроблено не на зіставленні з результатами інших опитувань, а на формуванні цілісного емпіричного уявлення про особливості та динаміку чоловічої вимушеної міграції.

У дослідженні використано комплекс наукових методів. Метод вибіркових обстежень забезпечив формування емпіричної бази дослідження. Методи аналізу та синтезу застосовано для виявлення закономірностей вимушеної міграції українських чоловіків та інтеграції окремих результатів у цілісне уявлення про досліджуване явище. Метод групування — для диференціації вимушених мігрантів за статтю та іншими соціально-демографічними характеристиками. Метод порівняння застосовано для визначення гендерних особливостей вимушеної міграції та простеження їх змін у динаміці.

Соціально-демографічний склад вимушених мігрантів з України за кордоном. Результати вибіркового дослідження ЦЕС демонструють помітне зростання частки чоловіків серед вимушених мігрантів з України впродовж років повномасштабної війни. Така тенденція простежується як у вибірці

загалом, так і окремо в основних країнах призначення — Німеччині та Польщі (табл. 1). Якщо у першій хвилі опитування (2022 р.) питома вага чоловіків серед українців за кордоном становила 16,2 %, то на початок 2026 р. вона зросла до 41,7 %. Отримані емпіричні дані свідчать про те, що на п'ятий рік повномасштабної війни розглядати вимушену міграцію українців за кордон виключно як жіночий феномен уже не є коректним. Дослідження, проведені за кордоном, підтверджують виявлену направленість трансформації статевого складу мігрантів [15, с. 62].

Можна виокремити декілька причин трансформації гендерного складу вимушених українських мігрантів. По-перше, на початку повномасштабної війни матері частіше вивозили за кордон хлопців (аніж дівчат) віком 16—17 років, щоб ті встигли залишити Україну до досягнення повноліття, після якого для чоловіків починали діяти обмеження на виїзд, пов'язані з воєнним станом. У подальші періоди ця практика також певною мірою зберігалась, юнаки досягли повноліття вже за кордоном, поступово збільшуючи частку чоловіків серед дорослих українських мігрантів воєнної доби.

По-друге, інтенсивність повернення вимушених мігрантів різних статей до України відрізняється. Для чоловіків ризики, пов'язані з війною, часто поєднуються з ймовірністю мобілізації. У випадках, коли вони не планують долучатись до військової служби, мобілізаційний фактор може посилювати їхнє бажання залишатись за кордоном упродовж більш тривалого часу.

По-третє, наприкінці серпня 2025 р. український уряд дозволив виїзд за кордон чоловікам віком 18—22 роки. Уже в перші місяці після запровадження цього рішення почали фіксувати помітне зростання кількості молодих українських чоловіків за кордоном [16].

Статева структура наймолодших груп вимушених мігрантів за кордоном підтверджує вищу інтенсивність виїзду з України юнаків порівняно з дівчатами. Серед респондентів віком 18—22 роки з п'ятої хвилі опитування ЦЕС більше половини (57,3 %) становили представники чоловічої статі.

Таблиця 1. **Динаміка статевого розподілу вимушених мігрантів з України за кордоном,** *%*

Стать	Уся вибірка				Польща				Німеччина			
	Хвилі											
	1	3	4	5	1	3	4	5	1	3	4	5
Чоловіки	16,2	27,6	38,3	41,7	11,9	26,7	35,5	43,5	23,7	31,1	35,9	41,1
Жінки	83,8	72,4	61,7	58,3	88,1	73,3	64,5	56,5	76,3	68,9	64,1	58,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: складено за результатами вибіркового опитування Центру економічної стратегії (ЦЕС)

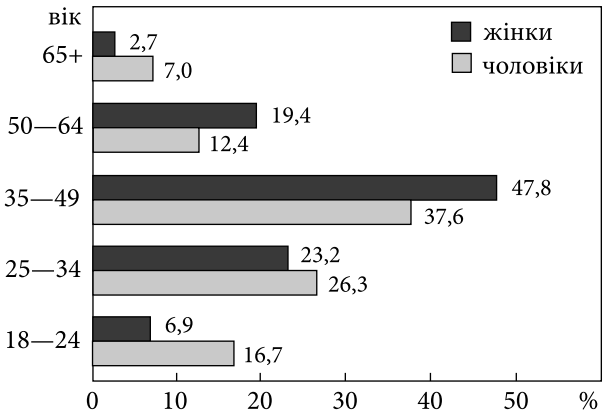

Рис. 1. Статево-віковий розподіл вимушених мігрантів з України за кордоном, %
Джерело: побудовано за результатами п'ятої хвилі вибіркового опитування ЦЕС.

Співвідношення середнього віку вимушених мігрантів з України різних статей за кордоном у різних хвилях опитування розрізнялося. На початку 2026 р. для чоловіків цей показник становив 38,4 роки, а для жінок був на два роки більшим. Наприкінці 2024 р. (четверта хвиля опитування) середній вік чоловіків і жінок за кордоном розрізнявся несуттєво і складав 41,9 роки для чоловіків і 41,5 років для жінок. Омолодження чоловічого контингенту за кордоном, зафіксоване в останній хвилі опитування, очевидно, пояснюється нововведенням про дозвіл чоловікам віком до 22 років виїжджати за кордон. У статево-віковій структурі українців за кордоном, зафіксованій останнім раундом опитування ЦЕС, частка наймолодших респондентів чоловічої статі у 2,4 раза перевищує відповідний показник серед жінок (рис. 1). Статева асиметрія спостерігається також серед найстарших мігрантів: отримано дані про те, що частка жінок серед них у 2,6 раза менша ніж серед чоловіків, хоча у загальній чисельності українського населення (станом на 2021 р. за даними Держстату) чисельність жінок старшого віку є майже удвічі вищою ніж чоловіків.

Статева структура наймолодшої групи вимушених мігрантів за кордоном додатково підтверджує вищу інтенсивність виїзду з України молодих чоловіків порівняно з жінками. Серед респондентів віком 18—22 роки у п'ятій хвилі опитування ЦЕС чоловіки становили більшість (57,3 %), а у вибірці загалом переважали жінки. Кількість опитаних у цій віковій групі є недостатньою для детального аналізу розподілу за роком виїзду з України. У той же час дані свідчать про помітне зростання частки молодих чоловіків, котрі виїхали за кордон після серпня 2025 р. Серед жінок віком 18—22 роки кожна друга залишила Україну у 2022 р., натомість решта респонденток майже рівномірно розподілилася між 2023—2025 роками виїзду. Серед чоловіків цієї ж вікової групи ситуація була дещо іншою: половина також виїхала у перший рік повномасштабного вторгнення, проте майже чверть залишила Україну у 2025 р.

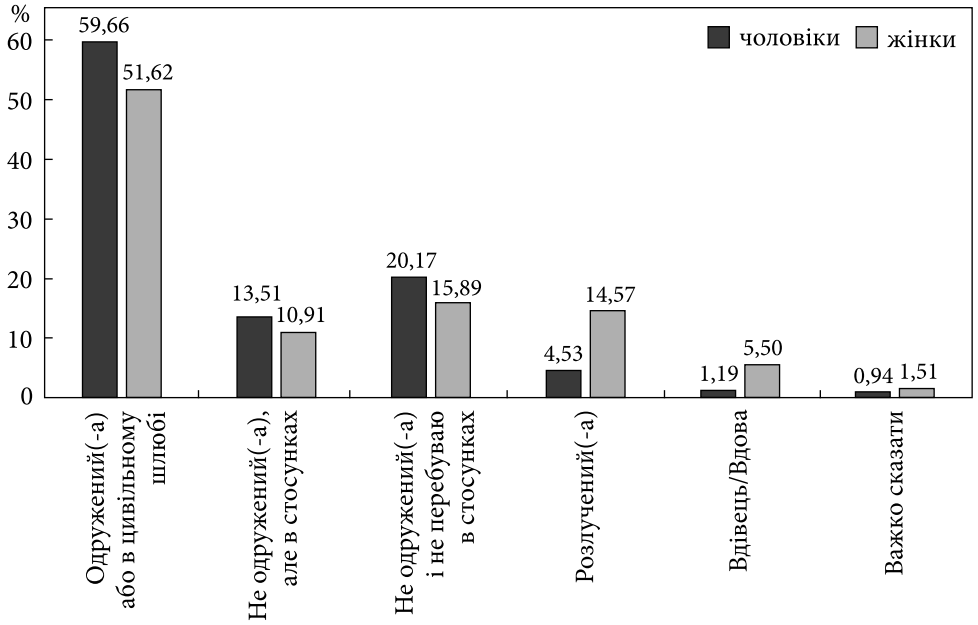

Рис. 2. Розподіл респондентів за статтю та сімейним станом, *%*
Джерело: побудовано за результатами п'ятої хвилі вибіркового опитування ЦЕС.

Основні країни перебування вимушених мігрантів чоловічої та жіночої статі були подібними. Для представників обох статей найбільш привабливими країнами призначення залишалися Німеччина та Польща. Відмінності спостерігалися лише щодо Канади: серед чоловіків частка респондентів, які проживали в цій країні, перевищувала частку тих, хто перебував у Чехії (8,6 % проти 7,3 %), а серед жінок відповідні показники становили 7,7 % та 3,8 %. Під час виїзду з України чоловіки дещо частіше, ніж жінки, потрапляли у країну кінцевого призначення транзитом через територію РФ або Білорусі. Такий сценарій очевидно описує виїзд з тимчасово окупованих територій. Водночас переважна більшість чоловіків (90,4 %), як і жінок (95,6 %), залишали країну через кордон з однією з держав ЄС або з Молдовою.

Сімейний статус вимушених мігрантів різних статей помітно відрізняється. Серед чоловіків дещо більше одружених і тих, хто перебуває у стосунках, і у декілька разів менше вдових та розлучених (рис. 2). Також помітна різниця у кількості дітей: серед жінок, які перебувають за кордоном, лише кожна десята (9,8 %) виїхала з України з трьома або більше дітьми, поміж чоловіків відповідний показник був у п'ятій хвилі опитування удвічі вищим (20,8 %). Також опитування зафіксувало більше дводітних чоловіків (33,8 % на противагу 29,4 % серед жінок) і менше однодітних (45,4 % і 60,5 % відповідно).

Мотивація до виїзду та ситуація за кордоном. Результати п'ятої хвилі дослідження ЦЕС демонструють різницю впливу низки факторів формування рішення респондентів виїхати за кордон. Чоловіки найчастіше згадували страх мобілізації, а також недовіру до української влади, зневіру в майбутньому країни. Кожен з цих двох факторів відмітили понад третина респондентів чоловічої статі (35,9 %) (табл. 2). У попередніх хвилях опитування анкета не містила відповідних варіантів відповіді, тому прослідкувати еволюцію впливу цих факторів на міграцію за кордон в умовах війни немає можливості. Жінки повідомляли про недовіру до влади і зневіру у майбутньому вдвічі рідше (16,7 %). Для представниць жіночої статі мобілізаційний фактор також мав значення — як мотивація до виїзду — але утричі рідше ніж для чоловіків. Вони, очевидно, переймалися через мобілізацію своїх рідних. Переважна більшість жінок (81,4 %), котрі відмітили

Таблиця 2. **Статевий розподіл респондентів залежно від відповіді на запитання «Оберіть усі фактори, що вплинули на ваше рішення виїхати за кордон»,** *%*

Мотиваційні фактори	чоловіки	жінки
У населеному пункті, в якому я проживаю, йшли бойові дії	13,2	20,5
Біля населеного пункту, в якому я проживаю, йшли бойові дії	18,1	22,7
Бойових дій не було, але мій населений пункт бомбардували чи обстрілювали	22,4	30,6
Мій населений пункт був в окупації	13,7	16,0
Моє житло було зруйноване	5,1	8,1
Я або члени сім'ї втратили роботу або суттєву частину заробітків	16,0	14,3
Я чи члени моєї родини потребували лікування	6,5	6,9
Мій населений пункт знаходиться далеко від лінії фронту, однак я все одно відчував(-ла) небезпеку	18,1	18,7
Умови життя та/або перспективи для мене та/або моїх дітей за кордоном кращі ніж в Україні	28,7	23,3
Неможливість здобувати освіту для моїх дітей	5,3	7,5
Відключення електроенергії, води, тепла через масові обстріли	26,8	27,5
Для возз'єднання родини	9,3	6,9
Для навчання	8,4	4,1
Через роботу	14,8	10,1
Через страх мобілізації (себе / своїх рідних)	35,9	11,5
Через недовіру до української влади / зневіру в майбутньому країни	35,9	16,7
Погані стосунки в сім'ї, сімейне насильство тощо	0,7	1,6
Інше (запишіть)	1,3	0,7
Відмова від відповіді	1,4	0,6

Джерело: результати п'ятої хвилі опитування ЦЕС.

фактор мобілізації як важливий для них, перебували у шлюбі або неоформлених стосунках. Відключення електроенергії, води і тепла через масовані обстріли було однаково важливим для представників обох статей. Натомість жінки частіше керувалися бажанням уникнути наслідків бойових дій, обстрілів та бомбардувань.

Ставлення місцевих мешканців країн призначення до вимушених мігрантів з України не відрізняється залежно від статі останніх. Близько трьох чвертей як чоловіків (72,7 %), так і жінок (76,1 %) назвали його повістю або переважно позитивним. Незначна перевага показника серед жінок сформована за рахунок підкатегорії «скоріше позитивно». Про негативне ставлення повідомили 3,8 % жінок і 4,8 % чоловіків. Решта респондентів відмітили нейтральне ставлення місцевого населення. Тривале перебування за кордоном та приязнь місцевого населення призвела до того, що більшість українців розбудували міцну мережу особистих контактів за кордоном. Лише менше чверті чоловіків у п'ятій хвилі дослідження ЦЕС повідомили про відсутність друзів або хороших знайомих серед місцевих мешканців країн вселення, які не є українцями. Поміж жінок відповідний показник становив 29,8 %. Деяка частина стосунків з іноземцями була сформована ще до виїзду респондентів за кордон, але переважна більшість — уже після виїзду у період повномасштабного вторгнення. Показово, що частка респондентів обох статей, які не мали друзів і приятелів серед місцевих мешканців за кордоном, була приблизно однаковою в усіх хвилях опитування. Формування дружніх і приятельських стосунків уже на початковому етапі міграції може бути пов'язане з високим рівнем соціальної підтримки у країнах перебування, а ще участю у мовних курсах, освітніх або волонтерських ініціативах, що сприяли ранньому встановленню контактів із місцевим населенням.

Вікові відмінності респондентів різних статей пояснюють деякі особливості їх статусу зайнятості до виїзду з України. Частки чоловіків, які в Україні навчалися або перебували на пенсії, були удвічі вищими за відповідні частки серед жінок (табл. 3). Також чоловіки удвічі частіше займалися бізнесом (зокрема на умовах самозайнятості). Жінки дещо частіше працювали за наймом. Найпомітніша різниця зафіксована між питомими вагами опитаних різних статей, які не працювали і не шукали роботу через ведення господарства, декретну відпустку чи інші причини.

Майже половина опитаних чоловіків і жінок працювали за наймом у країнах перебування (табл. 3). Щоправда, серед них чоловіки частіше працювали повний робочий день. Трудові зв'язки з батьківщиною у вигляді дистанційної роботи в Україні підтримували 9,0 % чоловіків і 8,1 % жінок. Приблизно кожен шостий респондент незалежно від статі перебував у пошуках роботи за кордоном. Веденням бізнесу (в Україні й у країнах перебування) чоловіки займались у декілька разів частіше ніж жінки. Серед

жіноцтва більшою була частка непрацюючих у зв'язку з доглядом за дітьми чи іншими членами родини, вирішенням побутових питань тощо.

Ведення власного бізнесу за кордоном є ознакою інтеграції на місцевих ринках праці країн перебування. У першій хвилі опитування у 2022 р. менше одного відсотка респондентів обох статей провадили бізнес-діяльність за кордоном, у подальшому поширеність такої діяльності зростала, але для чоловіків це зростання виявилось більш інтенсивним. У третій хвилі опитування про власну справу за кордоном повідомили 3,3 % чоловіків і 1,1 % жінок, у четвертій хвилі — 7,5 і 3,1 % відповідно. В останній хвилі опитування бізнесом за кордоном займався вже кожен восьмий чоловік і лише кожна двадцята жінка.

Таблиця 3. **Розподіл вимушених мігрантів залежно від статі та статусу зайнятості,** *%* [1]

Статус зайнятості	чоловіки	жінки
Статус зайнятості до виїзду з України		
праця за наймом	50,0	61,8
власний бізнес / самозайнятість	21,0	10,7
учень, студент	15,9	7,3
ведення домашнього господарства, декретна відпустка або відсутність роботи з інших причин	1,63	13,0
пенсіонер (-ка)	11,7	6,3
непрацездатний (-а)	2,4	1,5
шукала/шукав роботу	6,5	6,3
Статус зайнятості за кордоном		
дистанційна робота в Україні	9,0	8,1
волонтерство	3,1	6,6
робота за наймом у країні перебування	46,4	47,3
пошук роботи у країні призначення	17,1	17,5
дистанційне навчання в українських закладах освіти	4,0	2,6
навчання в закладах країни перебування, які доступні і для місцевого населення	8,5	6,2
навчання на курсах для українців (мовні, інтеграційні…)	8,3	12,7
бізнес в Україні	2,3	0,8
бізнес/самозайнятість в країні перебування	12,0	4,6
пенсіонер (-ка)	8,8	5,1
непрацездатність	4,1	1,9
не працюю і не шукаю роботу	3,4	9,0

Джерело: результати п'ятої хвилі опитування ЦЕС.

[1] Респонденти могли мати декілька видів зайнятості одночасно, тому сума варіантів відповідей перевищує 100%

Більше половини (56,6 %) чоловіків за кордоном змогли продовжити свою кар'єрну траєкторію, розпочату в Україні: 38,1 % працювали у країні перебування за тією ж спеціальністю, що і на батьківщині, 18,5 % — за суміжною. Для жінок відповідні показники у п'ятій хвилі дослідження були помітно нижчими і становили 27,3 та 11,2 % відповідно. Більше половини жіноцтва працювали за зовсім іншою спеціальністю. Перевага чоловіків над жінками за часткою працевлаштованих за кордоном за тією ж спеціальністю, що й в Україні, спостерігалася вже з початку повномасштабного вторгнення. Це було зафіксовано у першій хвилі опитування ЦЕС і продовжувало відтворюватись у наступних.

Зміна спеціальності супроводжувалася професійною деквалiфікацією для жінок майже у половині випадків (48,3 %), а для чоловіків — у третині (32,6 %). Майже кожен четвертий чоловік (22,1 %) і кожна шоста жінка (16,7 %) повідомили про те, що їх робота за кордоном потребувала більшої кваліфікації, ніж це було в Україні. Для решти респондентів обох статей працевлаштування за кордоном було такого ж рівня кваліфікації, як і в Україні. На жаль, відповідне запитання ставилося респондентам лише в останньому раунді опитування, тому відсутня можливість прослідкувати розвиток показника у динаміці.

Зв'язки з Україною та наміри щодо повернення. Чинний правовий режим воєнного стану виступає стримувальним чинником для циркулярної міграції чоловічого населення. На відміну від жінок, які демонструють вищу частоту короткострокових візитів в Україну з метою відвідування родичів чи вирішення побутових питань, чоловіки за кордоном мінімізують транскордонні переміщення через ризик інституційного обмеження наступних виїздів. Згідно з п'ятою хвилею опитування ЦЕС, лише чверть чоловіків (24,7 %) відвідували Україну після виїзду за її межі під час війни. Серед жінок подібний показник становив 58,0 %. Це важливо для формування міграційної політики України, оскільки згідно з теорією транснаціоналізму регулярні тимчасові візити на батьківщину є ключовим маркером готовності мігранта повернутися назовсім [17, с. 262], адже вони дозволяють підтримувати «соціальний капітал» (зв'язки, знайомства, ресурси), без якого постійне повернення є менш імовірним.

Згідно з емпіричними даними ЦЕС, на початку повномасштабної війни наміри вимушених мігрантів щодо повернення в Україну майже не залежали від статі респондентів: близько половини опитаних у першій хвилі дослідження точно планували повернутись, а частки тих, хто точно не планував цього робити, були однаково мізерними як для чоловіків, так і для жінок (табл. 4). Уже через рік — у третій хвилі опитування, розподіл відповідей щодо планів на повернення українців суттєво змінився. Частка мігрантів, які точно планували повернення, зменшилась майже удвічі. Водночас намітилася різниця у відповідях залежно від статі, зокрема у розмірі

часток осіб, котрі точно не планують повертатися. Ця різниця збереглась і у наступних хвилях дослідження. Натомість у п'ятому раунді дослідження до неї додалася суттєва розбіжність розміру часток чоловіків та жінок, які мають намір точно повернутись. Отже, еволюція намірів на повернення впродовж повномасштабної війни характеризується збільшенням загального налаштування на закріплення за кордоном паралельно із формуванням статевої специфіки планів на майбутнє. Серед усіх опитаних п'ятої хвилі дослідження, які повідомляють щодо своїх планів точно залишитись за кордоном, майже дві третини — це чоловіки. Статева селективність майбутнього повернення сприятиме посиленню гендерної диспропорції в українському суспільстві.

Серед бар'єрів, які утримують вимушених мігрантів від повернення в Україну, опитані п'ятої хвилі найчастіше називали безпекові фактори, що виникають через війну. Серед жінок на цей чинник вказали майже дві третини опитаних (63,5 %), а серед чоловіків — близько половини (50,7 %). Другим за значимістю фактором стримування для жінок виступали проблеми з відключенням світла, води, опалення. Його позначили 44,2 % представниць цієї статевої групи і 36,0 % чоловіків. Натомість останні більш активно зважали на мобілізацію чоловіків (44,7 %). Жінки згадували цей фактор у 2,5 раза рідше. Також чоловіки помітно частіше повідомляли про те, що вони не бачать свого майбутнього в Україні і вважали, що загальна якість життя за кордоном краща ніж дома. Страх засудження з боку українців, котрі впродовж всієї війни залишалися на батьківщині, є не дуже поширеним серед вимушених мігрантів, охоплених опитуванням. Жінки його демонстрували у 9,2 % випадків, а чоловіки — частіше (16,5 %).

Чоловіки почуваються за кордоном більш упевненими у своєму соціально-економічному становищі, імовірно цей фактор також суттєво впливає на формування настанов щодо (не)повернення. У четвертій хвилі опи-

Таблиця 4. **Розподіл вимушених мігрантів залежно від статі та намірів повернутись в Україну,** *%*

Наміри щодо повернення в Україну	1 хвиля		3 хвиля		4 хвиля		5 хвиля	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Точно планую	52,7	49,1	23,6	27,2	18,5	20,8	13,7	23,2
Скоріше планую	20,6	25,0	24,8	26,7	21,1	24,4	24,2	23,9
Скоріше не планую	9,5	8,0	18,3	14,8	22,9	18,1	19,5	18,6
Точно не планую	2,1	1,8	11,2	5,9	18,6	10,3	24,5	12,4
Важко сказати	15,1	16,1	22,2	25,4	18,9	26,4	18,2	21,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: результати опитування ЦЕС.

тування респондентів попросили оцінити імовірність того, що за кордоном вони можуть опинитись у низці несприятливих ситуацій, зокрема, що вони не матимуть змоги забезпечити фінансово себе і членів своєї сім'ї, які виїхали за кордон, забезпечити якісну освіту дітям, отримати необхідну медичну допомогу, вивчити мову на достатньому рівні, звикнути до місцевих звичаїв і правил. Виявилося, що респонденти-чоловіки вважали вірогідність настання усіх без винятку згаданих ситуацій нижчою ніж жінки. Найінтенсивніше різниця проявлялася щодо спроможності фінансового забезпечення за кордоном, що, очевидно, пов'язане із трудовою інтеграцією у країнах проживання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Юридичні обмеження на виїзд з України під час повномасштабної війни формують асиметрії структурного складу вимушених мігрантів різних статей за кордоном, зокрема щодо їх віку та кількості дітей. Виявлені особливості статевовікової структури чоловіків-вимушених мігрантів свідчать, що серед них відносно більше осіб молодших і старших вікових груп, які на момент виїзду за кордон відповідно ще не підлягали або вже не підлягали мобілізаційним обмеженням, а також багатодітних батьків. Це підтверджує, що чинні законодавчі винятки щодо перетину державного кордону певною мірою відображаються у структурі чоловічої вимушеної міграції. Водночас зазначені чинники не пояснюють повною мірою присутність усіх чоловіків серед українських вимушених мігрантів за кордоном. Частина законних підстав для виїзду має індивідуальний характер (зокрема пов'язаних зі станом здоров'я особи або членів її сім'ї, необхідністю здійснення догляду тощо) і не може бути ідентифікована за допомогою стандартних соціально-демографічних показників, що використовуються у кількісних опитуваннях. Крім того, серед чоловіків є особи, які виїхали з окупованої частини України через територію РФ чи Білорусі, виїхали після змін у законодавстві щодо чоловіків віком 18—22 роки або досягли повноліття вже під час перебування за кордоном. Водночас не можна повністю виключати, що частина чоловіків опинилась за межами України з порушенням чинних правил перетину державного кордону. Усе це разом свідчить про те, що демографічні характеристики та чинні законодавчі винятки не забезпечують вичерпного пояснення сучасної структури чоловічої вимушеної міграції.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що чоловіки-вимушені мігранти характеризуються вищим рівнем соціально-економічної інтеграції у країнах перебування як порівняти з жінками. Вони частіше мають сформовані соціальні зв'язки, проживають разом із членами сім'ї, а також займають більш сприятливе становище на ринку праці: частіше здійснюють підприємницьку діяльність, працюють за здобутою спеціальністю або на посадах, що відповідають чи перевищують їхній попередній кваліфікаційний рівень. Це відображається і в суб'єктивних оцінках:

чоловіки частіше демонструють упевненість у своїй здатності забезпечити фінансову стабільність і належний рівень життя в майбутньому.

Водночас міграційні настанови чоловіків формуються під впливом чинників, які не обмежуються успішністю інтеграції в країні перебування. На відміну від жінок для них додатковим фактором є мобілізаційні обмеження та пов'язані з ними ризики, що підвищують привабливість тривалого перебування за кордоном. Якщо на початковому етапі повномасштабної війни статистично значущих гендерних відмінностей у намірах повернення не спостерігалося, то з часом вони стали більш вираженими. Остання хвиля дослідження засвідчила, що чоловіки істотно частіше ніж жінки пов'язують своє майбутнє з проживанням за межами України. Це дає підстави припустити, що зі збільшенням тривалості вимушеного перебування за кордоном поєднання успішної інтеграції та специфічних безпекових чинників поступово посилює орієнтацію чоловіків на довгострокове проживання в країнах прийому.

Стосунки між Україною як державою та вимушеними мігрантами-чоловіками можна охарактеризувати як напружені, зокрема через запровадження обмежень на отримання консульських послуг для осіб, котрі не виконали вимог щодо військового обліку. В унісон із цим починають звучати голоси країн ЄС про можливу відмову у наданні статусу тимчасового захисту для новоприбулих чоловіків з України, які мають проблеми з військовим обліком на батьківщині. Ці обставини набувають особливого значення в контексті розробки та реалізації політики повернення громадян України, декларованої одним із пріоритетних напрямів державної міграційної політики. Неповернення чоловіків матиме наслідки, що виходять за межі власне чоловічої міграції. По-перше, значна частина чоловіків проживає за кордоном разом із членами своїх сімей, тому їхнє рішення залишитися в країнах перебування істотно зменшуватиме потенціал повернення сімей загалом. По-друге, збереження значної кількості чоловіків за межами України посилюватиме вже наявні диспропорції статевого складу населення всередині країни, які сформувались уже давно і посилились унаслідок війни.

Державна політика щодо правового статусу чоловіків, які перебували за кордоном під час воєнного стану, залишається невизначеною і, ймовірно, буде остаточно сформована лише після завершення війни або принаймні активної фази бойових дій. Паралельно в країнах ЄС тривають дискусії щодо подальшого правового статусу українських чоловіків призовного віку та можливих підходів до його майбутнього регулювання. Обидва ці чинники формують високий рівень невизначеності, який безпосередньо впливає на міграційні плани та очікування вимушених мігрантів. Проте наміри щодо повернення формуються вже сьогодні під впливом поточних умов перебування за кордоном, успішності інтеграції, сімейних обставин, сприйняття майбутніх взаємовідносин із державою та очікувань щодо

власного правового статусу як в Україні, так і в країнах перебування. Тоді відкладення рішень щодо механізмів реінтеграції та взаємодії з цією категорією громадян може сприяти закріпленню довгострокових настанов на проживання за кордоном і, відповідно, зменшенню потенціалу їхнього повернення.

ЛІТЕРАТУРА/ REFERENCES

1. Melnyk, R. (2025). New rules for women's travel abroad: What has changed and what restrictions remain in force. *Judicial-Legal Newspaper.* https://sud.ua/uk/news/publication/361563-novye-pravila-vyezda-zhenschin-za-granitsu-chto-izmenilos-i-kakie-zaprety-deystvuyut-dalshe
   [Мельник, Р. (2025). Нові правила виїзду жінок за кордон: що змінилося і які заборони діють далі. *Судово-юридична газета*].
2. Light, M., & Kosals, L. (2026). A Privilege That Can Be Withdrawn: Regulation of Exit in Russia and Other Post-Soviet Republics. *International Migration*, 64(1), e70118. https://doi.org/10.1111/imig.70118.
3. Kogan, I., Kosyakova, Y., & Tubergen, F. V. (2025). Staying, Leaving, or Returning? Conflict Resolution Preferences and Migration among Ukrainian Women. *Studies of Transition States and Societies,* 17, 117—145. https://doi.org/10.58036/stss.v17i0.1336
4. Maxwell, C., Leybenson, M., & Yemini, M. (2024). Managing protracted displacement: How anchoring shapes 'agency-in-waiting' among middle-class Ukrainian female refugees in Berlin. *International Sociology*, 39 (4), 445—461. https://doi.org/10.1177/02685809241252102
5. Baumann, M. D., & Archer, J. (2026). Experiences of externally displaced Ukrainian women: a longitudinal study of financial resilience recovery, economic behavioral decisions, and financial inclusion in displacement. *Journal of International Humanitarian Action,* 11 (6). https://doi.org/10.1186/s41018-025-00186-9
6. Kogan, I., & Kosyakova, Y. (2025). Cherchez l'homme? The wartime migration of men in Ukraine: Research note. *Journal of International Migration and Integration*, 27 (1), 287—302. https://doi.org/10.1007/s12134-025-01297-3
7. Mazhak, I. (2023). Social determinants of health among Ukrainian refugee women in the Czech. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 6, 60—71. https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.60-71
   [Мажак, І. (2023). Соціальні детермінанти здоров'я українських біженок у Чеській Республіці. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 6, 60—71].
8. Arefniia, S. (2025). A cross-cultural study of the adaptation of Ukrainian women and women from other countries to new living conditions abroad. *Organizational Psychology. Economic Psychology*, 37 (4), 7—20. https://doi.org/10.31108/2.2025.4.37.1
   [Арефнія, С. (2025). Крос-культурне дослідження особливостей адаптації до нових умов життя за кордоном українських жінок та жінок з інших країн. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 37 (4), 7—20].
9. Centre for Economic Strategy (2025). What motivates women to stay in Ukraine? https://ces.org.ua/women-staying-in-ukraine
   [Центр економічної стратегії (2025) Що мотивує жінок залишатися в Україні?].
10. Centre for Economic Strategy (2023). Refugees from Ukraine: who are they, how many are there, and how can they be returned? https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/
    [Центр економічної стратегії (2023). Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути?].

11. Centre for Economic Strategy (2023). Refugees from Ukraine: Who Are They, How Many Are There, and How Can They Be Repatriated? The Second Wave of the Survey. https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/
[Центр економічної стратегії (2023). Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Друга хвиля дослідження].
12. Centre for Economic Strategy (2024). Ukrainian refugees: Future abroad and plans for return. The third wave of the survey. https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/
[Центр економічної стратегії (2024). Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження].
13. Centre for Economic Strategy (2025). Ukrainian refugees after three years abroad: the fourth wave of the survey. https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
[Центр економічної стратегії (2025). Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження].
14. Centre for Economic Strategy (2026). Ukrainian Refugees After Four Years Abroad. The Fifth Wave of the Survey. https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/
[Центр економічної стратегії (2026). Українські біженці після чотирьох років за кордоном. П'ята хвиля дослідження].
15. Organisation for Economic Co-operation and Development (2026). Ukraine's strategic response to the displacement crisis. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9b773da4-en
16. UNN (2025, October). After the lifting of the ban on men aged 18—22 leaving the country, the number of Ukrainians fleeing to Germany increased almost tenfold — Welt. https://unn.ua/en/news/after-the-lifting-of-the-ban-on-men-aged-18-22-leaving-the-country-the-number-of-ukrainians-fleeing-to-germany-increased-almost-tenfold-welt
17. Cassarino, J. P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6 (2), 253–279.

Стаття надійшла до редакції журналу: 06.08.2026
Стаття прийнята до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації: 31.10.2026

Iryna Maidanik, PhD (Sociology), Leading Researcher
Mykhaylo Ptoukha Institute for Demography and Life Quality Research of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: iryna199@proton.me
ORCID: 0000-0003-0422-1364
ScopusID: 57351561100

(NOT) A MAN'S BUSINESS?! UKRAINIAN MEN'S
MIGRATION ABROAD DURING THE FULL-SCALE INVASION

The migration of Ukrainians abroad during the full-scale war is taking place amid restrictions on men of draft age crossing the state border. This has significantly influenced the structure of forced migration from Ukraine throughout the years of the war, though it does not fully determine it. The aim of this article is to provide a comprehensive analysis of the forced migration of Ukrainian men abroad and to determine its place within the overall structure of forced migration from Ukraine. The scientific novelty of the article lies in the development of a comprehensive empirical profile of Ukrainian male forced migrants, the identification of their socio-demographic, economic, and behavioral characteristics, and the identification of trends in their evolution throughout the full-scale war. The study employs a range of scientific methods: sampling surveys, analysis and synthesis, generalization, grouping, and com-

parison. The study is based on empirical data collected during four waves of surveys of forced migrants from Ukraine abroad (excluding Russia and Belarus), carried out on behalf of the Center for Economic Strategy in 2022, 2023, 2024, and 2025—2026. Each survey wave covered 1,000 respondents.

It was found that over the course of the full-scale war, the gender composition of Ukrainian forced migrants abroad has undergone significant changes. In the first wave of the survey (2022), men accounted for 16.2% of Ukrainians abroad, while by early 2026, this share had increased to 41.7%. Asymmetries were identified in the demographic composition of forced migrants by gender, particularly with regard to age and the number of children. Among men, there was a relatively higher proportion of individuals in younger and older age groups who, at the time of leaving Ukraine, were either not yet subject to or were no longer subject to mobilization restrictions. There was also a higher proportion of fathers with three or more children. Male forced migrants exhibit a higher level of socioeconomic integration in their host countries than women. They are more likely to have established social ties, live with family members, and occupy more favorable positions in the labor market. Specifically, they are more likely to be self-employed, work in their field of specialization, or hold jobs that correspond to or exceed their previous level of qualification.

Changes in return intentions were identified by gender. At the initial stage of the full-scale war, no statistically significant gender differences in intentions to return to Ukraine were observed; however, these differences became increasingly pronounced over time. The latest survey wave showed that men were significantly more likely than women to associate their future with living abroad. The findings highlight the importance of incorporating gender-specific considerations into the development of Ukraine's migration policy, particularly policies aimed at the return and reintegration of forced migrants. They may also be used to forecast the migration behaviour of Ukrainian forced migrants and to assess their return potential after the end of the war.

Keywords: migration, international migration, forced migration, men, Ukraine.